

Harlem Rönesansı'nın Amerikan Resim Sanatı Üzerine Etkileri*

Aysun AYDIN*

Aydın, A. (2020). Harlem Rönesansı'nın Amerikan Resim Sanatı Üzerine Etkileri. *YEDİ*, 23, 109-120, doi: 10.17484/yedi.563329

Derleme Makale / Review Article

Özet

Harlem Rönesansı, ırkçılığın yaygın olduğu bir toplumda hak ve özgürlüklerinden mahrum olan Afro-Amerikalı aydınların ve sanatçıların kültürel kimliklerini keşfettiği bir dönemdir. Afro-Amerikalıları siyasi alanda temsil edecek bir sesin eksikliği ve ülkedeki yaygın ırkçı tutum nedeniyle pek çok Afro-Amerikalı kendisini sanatsal yollarla ifade etmeyi tercih etmiştir. Sanatsal üretimlerde bulunma yarışı Afro-Amerikalılar için sadece kendilerini ekonomik yönden güçlendirmenin bir yolu değil, aynı zamanda etnik onurlarını sergilemenin de bir yolu olmuştur. Bu kültürel hareketin net bir zaman çizgisi olmasa da yaklaşık olarak Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda başladığı ve 1930'lardaki Büyük Buhran'ın ortasında sona erdiği söylenebilir. Bu makalede Harlem Rönesansı hareketinin yol açtığı Amerikan resim sanatındaki değişimin 1920'lerden 1950'lere kadar olan serüveni incelenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Harlem Rönesansı, Afro-Amerikan sanatı, büyük göç, resim sanatı, caz çağı.

The Effects of Harlem Renaissance on American Painting

Abstract

The Harlem Renaissance is a period in which have discovered of cultural identities of Afro-American intellectuals and artists deprived of their rights and freedoms in a society where racism was widespread. Because of the lack of voice to represent Afro-Americans in the political sphere and the widespread racist attitude in the country, many Afro-Americans have preferred to express themselves in artistic ways. The race for artistic production was not only a way for Afro-Americans to strengthen themselves economically, but also to demonstrate their ethnic dignity. Although this cultural movement does not have a clear timeline, it can be said that it started around the end of the First World War and ended in the midst of the Great Depression of the 1930s. In this article, the adventure of the change in American painting caused by Harlem Renaissance movement from 1920s to 1950s is examined.

Keywords: Harlem Renaissance, Afro-American art, great migration, painting, jazz age.

1. Giriş

Yeni Siyahi Hareket (*New Negro Movement*) olarak da bilinen Harlem Rönesansı, Afro-Amerikan sanatçılar arasında büyük kültürel aktivite ve yenilik dönemidir. Harlem Rönesansı'nın temellerinin büyük bir kısmı, önceki nesil Afro-Amerikan eğitimciler, öğrenciler ve aydınlar tarafından atılmıştır. I. Dünya Savaşı'ndan sonraki yıllarda Güney'in ırkçı yasalarından kaçarak daha iyi imkânlara sahip olan Kuzey'e göç eden yenilikçi genç Afro-Amerikan sanatçılar Harlem ve Greenwich Village da dâhil olmak üzere Manhattan'da bir dizi mahallede toplanarak birlikte çalışmaya ve yeni fikirler geliştirmeye başlamışlardır (Spencer Museum of Art, t.y.).

Temelde Harlem Rönesansı, zamanın sosyal, ekonomik, politik ve kültürel güçlerinden etkilenen, kültürel ve sanatsal yönden bir gelişme dönemidir. Müzik, sahne sanatları, edebiyat, resim ve heykel gibi sanat dalları bu dönemde gelişmiştir (Thompson, 2015). Harlem Rönesansı, sanat üretmekle ve bu sanatı insanlarla paylaşmakla ilgili bir hareket olmakla beraber Afro-Amerikalıların fikirlerini dünyayla paylaşmanın bir yolu olmuştur (Rau, 2005, s. 5).

Düşünsel temellerini Alain LeRoy Locke, W.E.B. Du Bois, James Weldon Johnson, Charles Spurgeon Johnson, Walter Francis White, Arthur Schomburg, Marcus Garvey gibi entelektüellerin attığı Harlem Rönesansı, Afro-Amerikalı olma bilincinin bir devamıdır (Edis, 2015, s. 121).

Konuyla ilgili alanyazında, genel olarak, Harlem Rönesansı döneminde, siyahilerin sosyal ve kültürel politikalarının Afro-Amerikan sanatına yansımalarına vurgu yapılır. Marry Ann Calo (1999, s. 581), savaşlar arasındaki yıllar boyunca yapılan sanat eleştirisinin Afro-Amerikalı sanatçıların marjinalleşmesine temel oluşturması üzerine tartışır. Sonia Delgado Tall (2001, s. 289), Afro-Amerikalıların Pan-Afrikanizm, antropoloji ve edebiyat aracılığıyla her yerde uyandırdıkları Afrika mirasına odaklanır. Bonnie Harrison, doktora tezinde (2003), siyahi görsel temsil ile siyahi sosyal ve kültürel politika arasındaki ilişkiyi sorgular. Paul Taylor, makalesinde (2010), belirli sanat eserleri, eleştirel edebiyat ve tarihi gelişmelere değinerek siyahi estetik çalışmalarını ve uygulamalarını tanımlayan konuları ve temaları tanıtır. Mister Gidion Maru, makalesinde (2012), genel olarak Harlem Rönesansı'nın gelişimini, akımla ilgili kavramları ve akımın öne çıkan isimlerini ele alır. Iola Thompson (2015), kölelikten Harlem Rönesansı döneminin sonlarına kadar Afro-Amerikan yaratıcı sanatlarının geçirdiği değişimden bahseder. Mohd Nazri Latiff Azmi, Rania Khelifa Chelihu ve

Khaolua Nouri (2018) ise, Harlem Rönesansı döneminde sanatın sosyal değişim için bir araç olarak nasıl kullanıldığını tartışır.

Yukarıda değinilen kaynaklarda da bahsedildiği üzere Harlem Rönesansı döneminde sosyal ve siyasi gelişmelere paralel olarak Afro-Amerikan sanatının önemli ölçüde gelişim göstermiş olması bilinen bir gerçektir. Ancak genel olarak literatürde, Amerikan sanat tarihinde Afro-Amerikalı sanatçılardan nadiren bahsedildiği gibi (Calo, 2007, s. 5) Afro-Amerikan resim sanatının Amerikan resim sanatına katkılarında da çok az değinilir. Calo'nun da belirttiği gibi literatürdeki bir diğer problem ise, Harlem Rönesansı'nı ele alan kaynaklarda Afro-Amerikan görsel sanatçıların daha az görünür olmasıdır. Harlem Rönesansı hakkında farklı disiplinlerde yeterli bilgi olmasına rağmen, sanatsal üretimler açısından görsel sanatlar alanında daha az bilgi bulunur. Şiir ve müzikteki başarılar en çok sözü edilen ifade biçimleri olarak merkezileşme eğilimindeyken görsel sanatlar büyük ölçüde göz ardı edilmiştir (Calo, 2007, s. 5). Bu nedenle bu makalede, beyazların himayesindeki içedönük Amerikan resim sanatının, Afro-Amerikan sanatçıları sayesinde, nasıl daha görünür hale getirilmiş olduğuna odaklanılmıştır.

Harlem Rönesansı'nın müzik ve edebiyat alanındaki katkısı bilinmesine rağmen görsel sanatlar alanında fazla bilgi bulunmamaktadır. Bu nedenle çalışmanın alana bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca Harlem Rönesansı'nın özellikle görsel sanatlar alanındaki çalışmaları ile ilgili Türkçe kaynak bulunmaması da konunun araştırılmasında bir başka neden olmuştur.

Konuyla ilgili olarak literatür taraması yapılmıştır. Bu kapsamda Afro-Amerikan sanatçılar tespit edilmiş ve eserleri analiz edilmiştir. Yapılan eser analizlerinde Harlem Rönesansı'nın Amerikan sanatına katkıları gösterilmeye çalışılmıştır.

2. Harlem Rönesansı'na Giden Yol

1860 yılında Abraham Lincoln başkanlık seçimlerini kazanmış ve Lincoln'ün Başkan seçilmesi Amerika'da pek çok değişimin başlangıcı olmuştur. Güneyliler, Abraham Lincoln'ün kölelik karşıtı söylemlerinden hoşlanmadıkları için Başkanlık seçimlerinden sonra Güney'deki 11 eyalet Birlik'ten ayrılarak bağımsızlıklarını ilan etmiş, daha sonra Güney Devleti olarak kendi aralarında birleşmişlerdir. Bunun üzerine Lincoln kurmaylarına Güney'e saldırı emrini vermiştir. Uzun süren savaşlar sonucunda iki taraf da çok sayıda kayıplar

vermiştir. Kuzey'deki askerlerin hem mühimmat, erzak, sağlık malzemesi yönünden donanımlı, hem de Güney'deki askerlere göre sayıca üstün olmaları savaşın Güneylilerin aleyhine işlemesine sebep olmuştur. Sonunda taarruzlara daha fazla dayanamayan Güneyliler pes etmek zorunda kalmış, 1865 yılında savaş resmen sona ermiştir. Savaşta 620.000 kişi hayatını kaybetmiştir. Savaşın sona köleliğin kaldırılmasını içeren 13. yasa düzenlemesi ilan edilmiş, 1865 yılında da Lincoln köleliği tamamen kaldırmıştır. Ancak köleliğin kaldırılması Afro-Amerikalıların bütün sorunlarını çözmeye yetmemiştir. Toplumun en yoksul kesimini oluşturan Afro-Amerikalılar aynı zamanda ayrımcı politikalarla karşı karşıya kalmaya devam etmişlerdir (Mızrak, 2017, s. 6-7).

Siyahilerin bu durumdan kurtulabilmeleri için pek çok düzenlemeler yapılmıştır. Örneğin 14. Anayasa değişikliği ile siyahilere yönelik eşitsizliğin yasaklanması, mahkemede siyahilerin de tanıklık yapabilmesi gibi düzenlemeler getirilmiştir. Ancak bu yasa da siyahilerle beyazların münasebetini azaltmayı amaçlayan 'eşit ama ayrı' sistemini getirmiştir. 1875 yılında kabul edilen Sivil Haklar Yasası (*Civil Rights Act*) ile birlikte siyahilerle beyazların ayrı yerleşim yerlerinde kalmalarını gerektiren durum ortadan kaldırılmıştır. 1875 tarihli Jim Crow Yasası siyahi ve beyazların eşitsizliklerini gidermeyi amaçlasa da 'eşit ama ayrı' ilkesini devam ettirmiştir. 1896 yılında Yüksek Mahkeme'nin Plessy v. Ferguson davasındaki kararıyla siyahi ve beyazların aynı sosyal alan ve kurumlarda bulunmalarını yasaklayan Louisiana Yasası'nı uygulamaya koymuş, bu yasayla da 'eşit ama ayrı' ilkesi geçerliliğini korumuştur (Mızrak, 2017, s. 8). Thurgood Marshall ve hocası Charles Hamilton Houston 'eşit ama ayrı' ilkesine karşı çıkarak *ayrı* sisteminin asla *eşit* olamayacağını savunmuşlar ve bu sistemin değişmesi için mücadele vermişlerdir. Houston ve Marshall NAACP¹ adlı kuruluşta avukat olarak çalışmaya başlamışlar, Marshall savunduğu davaların pek çoğunu kazanarak siyahilerin o zamana dek hayal bile edemeyecekleri haklar kazanmalarını sağlamıştır. Thurgood Marshall 1967-1991 yılları arasında ülkenin ilk Afro-Amerikalı Yüksek Mahkeme Yargıçısı unvanı ile görev yapmıştır (Mızrak, 2017, s. 10).

Birinci Dünya Savaşı yılları ve hemen ardından gelen yıllar, Afro-Amerikalıların konumu açısından son derece önemlidir. Savaş yıllarında siyahi halk kendisini 'demokrasiyi kurtarmak için' yurtiçinde ve yurtdışında savaşırken veya

çalışırken bulmuştur. Yaklaşık 400.000 Afro-Amerikan, silahlı kuvvetlerde görev yapmış ve bunların yarısından fazlası yurtdışına gönderilmiştir. Avrupa'da görev yapanlara çoğu zaman geldikleri yerlerde bilinmeyen bir eşitlik tanınmıştır. Amerika'da ise, Afro-Amerikan işçiler, daha önce kendilerine kapıları kapalı olan endüstrilerde iş bulmaya başlamışlardır. Bu durum, savaş sırasındaki acil durum önlemlerinin, taslağın ve Avrupa'dan göçte keskin bir düşüşün (1914'te 1,2 milyon, 1915'te 327.000) bir sonucudur. Bu koşullar, Birinci Dünya Savaşı'nın en önemli olaylarından biri olan 'Büyük Göç'e sebep olmuştur. Büyük Göç, Güney'den Amerika Birleşik Devletleri'nin Kuzey bölgelerine yarım milyon Afro-Amerikan halkın hareketidir. Afro-Amerikan halkın Kuzey şehirlerine doğru olan bu kitlesel hareketi, Amerika'daki etnik kimlik ilişkilerinin geleceğini, yüzyılın geri kalanından günümüze kadar şekillendirmiştir (Ramsden, 2002, s. 9). Amerika'nın siyahi nüfusunun güney eyaletlerinden Kuzey'e olan kitlesel göçünün ardında iki ana sebep vardır: birincisi büyük ölçüde ekonomik koşullara, ikincisi ise beyaz Güneyliler tarafından ırk ayrımcılığının ve şiddetin artmasına dayanmaktadır (Ramsden, 2002, s. 50).

Harlem Rönesansı'nın yükseliş ve çöküş çizgisi net değildir. Caz Çağı ile birlikte gelişen Harlem Rönesansı, kısmen, 1918'de I. Dünya Savaşı'nın sonundan başlayarak, bu sırada Amerika'da geniş kapsamlı değişimleri etkileyen güçlü sosyal güçler tarafından mümkün hale getirildi. Bu güçler arasında en önemlisi, Büyük Göç olmuştur. Amerikan demografisindeki bu kayma, Amerika'nın büyük şehirlerinde, özellikle de Kuzeydoğu'da, siyahi bir orta sınıfın yükselmesine neden olmuştur. Bu statü devriminin ortasında, özellikle Harlem öne çıkmış, bu göçle birlikte Harlem, Amerika'daki siyahi halkın başkenti olmuştur (Buck, 2010, s. 796).

Harlem Rönesansı'nın düşünsel temelleri Alain LeRoy Locke, W.E.B. Du Bois, James Weldon Johnson, Charles Spurgeon Johnson, Walter Francis White, Arthur Schomburg, Marcus Garvey gibi entelektüeller tarafından atılmıştır (Edis, 2015, s. 121).

Dönemin önemli isimlerinden bir diğeri de Harvard Üniversitesi'nden doktora derecesini alan William Edward Burghardt Du Bois'tir. Du Bois, 1903 tarihli *Black Folks Souls* isimli eserinde uyum ve tevazu yolu ile uzlaşmacı bir tavra karşı çıkmış, sosyal değişim gerektiren her türlü kötülüğün çözümünün protesto ve ajitasyon yöntemi olduğunu savunmuştur (Mızrak, 2017, s. 11). Afro-Amerikan haklarının samimi bir destekçisi olan Dubois, NAACP'ın kurumunun

¹ NAACP: Renkli İnsanların Gelişmesi İçin Ulusal Birlik (National Association for the Advancement of Colored People)

kurucularından biridir. Aynı zamanda siyahilere kendi fikirlerini okuyucularla paylaşma imkânı veren *The Crisis* dergisinin editörlüğünü yapmıştır.

Dönemin önde gelen aydınlarından biri olan Alain Locke 1925 yılında Winold Reiss ve Aaron Douglas'ın resimledikleri *The New Negro* isimli bir kitabını yayımlayarak dünya çapında yankı uyandırmıştır (Rampersad, 2002, s. 87).

Afrika kökenli Amerikalıların etnik bilinci uyandırarak ayrımcılıkla mücadele etmek ve kendilerine yeni bir kimlik inşa etmek için yaptıkları gerek politik, gerek hukuki, gerekse de entelektüel tüm bu girişimler Harlem Rönesansı'nın önünü açmıştır.

3. Harlem Rönesansı ve Afro-Amerikan Sanatına Genel Bakış

20. yüzyılın ilk yıllarından itibaren bilinçlenerek ırkçı yasalara, ayrımcılığa ve aşağılamalara karşı mücadele etmeye başlayan Afro-Amerikalılar; bu yıllarda kültürel ve sanatsal anlamda da önemli gelişmeler göstermişlerdir. Irkçı söylem ve saldırıların en çok şiddetlendiği yıllarda bile sanat alanındaki gelişmeler devam etmiş; sanatsal aktivitelerin sergilendiği pek çok mekân adeta birer sanat merkezine dönüşmüştür. Bu sanat merkezlerinden biri de Harlem'dir. *Yeni Siyahi Hareket* olarak da adlandırılan Harlem Rönesansı; pek çok sanatçı ve entelektüel ismin bir araya gelerek sanatsal yaratıcılıklarını sergiledikleri sanatsal ve entelektüel faaliyetlerin bir ürünüdür (Edis, 2015, s. 120).

Esasında Harlem Rönesansı, Afro-Amerikalı entelektüel kesimin şiir, nesir, drama, müzik ve görsel sanatlar alanlarındaki üretimlerinin kamusal bir gösterisidir. Bu oluşum sadece sanatsal bir hareket değil, aynı zamanda Amerika'daki 'renkli' insanların toplumsal imajını yeniden çizme girişimidir. Hem siyahilerden hem de beyazlardan oluşan bir alıcı kitlesine sahip olan Harlem Rönesansı, amacı kültürel diplomasiyle etnik yenilenmeyi sağlamak olan *Yeni Siyahi Hareket*'in en güzel meyvesidir. Harlem Rönesansı, yalnızca Afro-Amerikan sanatının altın çağı değil, Afro-Amerikalılara yeni bir kimlik inşa etmek için ırkçı fikirlerden kurtulmaya yönelik büyük bir çabadır. Belli bir dereceye kadar, sadece etnik kimlikler arasındaki ilişkileri iyileştirmekle kalmamış, aynı zamanda Afro-Amerikalılara etnik bir gurur ve asalet aşılamıştır. Harlem Rönesansı'nın öncüleri, sanatın Amerikan etnik kimlik ilişkilerinde köklü bir değişim sağlama konusunda siyasetten daha umut verici olduğuna inanmışlardır. Hareketin baş savunucusu olan W.E.B. Du Bois, sanatın etnik kimlik çıkarlarına hizmet

etmesi gerektiğine inanmış, *Criteria of Negro Art (1926)* isimli kitabında açıkça sanatın propaganda için kullanılmasını talep etmiştir (Buck, 2010, s.795-796).

Sanatın her zaman bir desteğe ihtiyaç duyması bilindik bir şeydir. Bu dönemde yasal olarak siyahiler ve beyazlar arasında sosyal ilişkilerin olmasının pratik olarak yasak olmasından dolayı siyahi sanatçıların ve yazarların çalışmalarının çoğunun kaderi, Harlem Rönesansı'nın kilit kahramanları olan beyaz destekçiler² ve nüfuzlu kişilere bağlı olmuştur. Beyaz destekçiler, Afro-Amerikan sanatının yayılmasında ve beyaz tüketicilere pazarlanmasında kilit rol oynamışlardır (Buck, 2010, s. 797).

Bu dönemde caz müziğinin yükselişi dikkat çekicidir. *Caz Çağı* olarak bilinen 1920'ler Harlem'in ruhundan esinlenen Afro-Amerikalılar, kendilerini Caz müziği ile ifade etmişlerdir. Bu sanatsal tavır dönemin bazı sanatçılarının eserlerinde izlenebilir. Zamanın ünlü Caz sanatçıları Joseph Oliver, Jelly R. Morton ve Louis Armstrong'tur (Maru, 2012, s. 1416). Esasında caz müziği, ilk yıllarında Amerika'ya gelen köle Afrikalıların halk müziği olan Blues'dan beslenmiştir. Batı Afrika kültüründe cenaze ve yas törenlerinde acının bir ifadesi olarak kullanılan mistik melodiler, Afrikalı kölelerin yaşadıkları acıyı anlatan şarkılarıyla birleşerek yeni bir müzik formuna dönüşmüştür. Harlem Rönesansı'nda bu iki müzik türü, tüm ırkçı uygulamalara rağmen siyahilerle beyazların aynı mekânlarda buluşmasına ve siyahilerin kendilerini beyazlara ifade etmeleri için bir araç olmuştur (Edis, 2015, s. 121).

Edebiyat alanında da Harlem Rönesansı boyunca Afro-Amerikan edebiyatına öncülük eden pek çok önemli isim yetişmiştir. Langston Hughes, Jessie Redmon Fauset, Countee Cullen, Zora Neale Hurston, Richard Bruce Nugent, Wallace Thurman, James Baldwin, Richar Wright, Claude McKay ve Jean Toomer'ın gibi edebiyatçıların öncülük ettiği bu kuşak; gerek eserlerinde ifade ettikleri düşünceleriyle haklarından yoksun olan Afro-Amerikalı halkın sesi olmuşlardır (Edis, 2015, s. 120).

Bu dönemde sosyal bir görüş olan Pan-Afrikanizm ortaya çıkmıştır. Genel olarak, Pan-Afrikanizm dünya çapında, farklı etnisitelerden, tüm Afrikalıların birlik ve beraberliğini destekleyen uluslararası, sosyal ve politik bir harekettir. Pan-Afrikanizm nosyonu, Marcus Garvey ve Booker T. Washington gibi aydınlara, siyahileri savunmak için ilham

² Yazar burada "patrons" terimini kullanmıştır.

vermiştir. Harlem Rönesansı ile ilgili diğer bir önemli isim Alain Locke'dur. Locke, *New Negro* isimli kitabında siyahi sanatçıları, kaynaklar, yeni malzemeler ve teknikler için Afrika'ya bakmaya teşvik etmiştir. Yazarları siyahi yaşamla uğraşmaya ve yüksek standartlar koymaya çağırmıştır. Bu görüş, Harlem Rönesansı'nda var olan ana fikirlerden biridir (Maru, 2012, s. 1415).

Harlem Rönesansı döneminde Afrika, özellikle Etiyopya ve Mısır sanatı, sembolik bir öneme sahiptir. Pek çok Afro-Amerikan sanatçı, Afrika sanatını ilham kaynağı olarak görmüştür. Sanatçılar Afrika maskelerinden, Afrika esintili motiflerin kullanımına, soyutlanmış insan figürlerine kadar Afrika'nın sanatsal mirasını farklı biçimlerde ele almışlardır. 1920'lere kadar Matisse, Picasso, Derain, Modigliani ve Guillaume gibi Avrupalı modernistler Afrika sanatını keşfetmiş ve Afrika estetiğini sanat çalışmalarına dâhil etmişlerdir. Picasso'nun *Avignon'lu Kadınlar*'ında Afrika maskelerini kullanması bu konuda dikkate değer bir örnektir (The Oklahoma City Museum of Art, t.y.)

4. Afro-Amerikan Sanatçılar

4.1. Winold Reiss (1886-1953)

Winold Reiss, Alain Locke'un yayını olan *The New Negro* için illüstrasyonlar oluşturmak için Locke tarafından Amerika'ya davet edilen bir Alman göçmeni olan bir sanatçıdır. Reiss, Alman entelektüel kesimden Johann Wolfgang Goethe, Heinrich Heine ve Wilhelm Dilthey gibi isimlerin eserlerinde görülen romantik idealizm ve hümanizm geleneğinin bir hatırlatıcısıdır. Reiss'in sanatı, bu iyi bilinen entelektüellerin yazılarında ifade ettikleri gibi *modern medeniyetin en yüksek hedeflerinden biri olan çeşitlilikteki birliği* yansıtır. Bir modernist olan Reiss, ister portre, ister afiş, ister iç mekân ister resmi olsun, dekoratif ve güzel olana ilgi duymuştur. Jugendstil tarzındaki bu dekoratif modernizm, Reiss'in Almanya'da edindiği bir estetik bakıştır. Bu estetik bakış özellikle 1910'lu yıllarda Münih'te çalıştığı öğretmenlerden, Münih Kraliyet Güzel Sanatlar Akademisi'nden Franz Stuck ve Kunstsjewerbeschule'deki Julius Diez'den almıştır (Stewart, 1993, s. 3).

Reiss, resimlerinde gerçek modeller kullanmıştır. Modellerini genellikle Afro-Amerikalılardan seçmiş ve bu yolla insanlığın çeşitliliğini ve farklılığını belgeleyerek halklar arasında uyumu destekleyebileceğine inanmıştır. 1925'te New York Halk Kütüphanesi'nin 135. sokak şubesinde 37 portreden oluşan *Siyahi Liderler ve Harlem Sakinleri* (*Black*

Leaders and Harlem Residents) isimli resimlerini sergilemiştir (bkz. Şekil 1). Bu sergi bu tür çalışmaların ilk büyük gösterisi olmuştur (The Oklahoma City Museum of Art, t.y.).

Şekil 1. *Harlem Kızı*, W. Reiss, 1925

4.2. Palmer Hayden (1890-1973)

Çalışmaları toplumsal duyarlılığa sahip olan Palmer Hayden, 'esasında kendi kendini eğiten bir sanatçı' olmasıyla bilinir. Hayden, ordudaki görevinden ayrıldıktan sonra, temizlik görevlisi olarak çalışmıştır. Daha sonra ilk Harmon Vakfı Altın Resim Ödülü'nü kazanmıştır. Bu ödül, arkadaşlarından ve patronlarından gelen ilave fonlarla birlikte, yurtdışına seyahat etmesine ve orada eğitim almasına olanak sağlamıştır. Sanatçı, New York ve Paris'te eğitim almış olsa da tarzı sıklıkla primitif olarak tanımlanmıştır. Paris'teyken, sanatçı olarak ününü ilk kez belirleyen deniz resimleri yerine, Afro-Amerikalıların yaşamlarından sahnelere odaklanmaya başlamıştır. Bugün Hayden'in çalışmaları Afro-Amerikan yaşamın karmaşasına ve zaferine odaklanmasıyla bilinir. Hayden, çalışmalarını 'komedi, trajedi ve siyahi yaşam tarzının zevkine sembolik bir referans' olarak nitelendirmiş ve kendisini 'modern toplumu betimleyen modernist' olarak tanımlamıştır. Hayden'in *Resim Yapan Temizlikçi* (*The Janitor Who Paints*) isimli eserinin hikâyesi arkadaşı olan sanatçı Cloyd Boykin'in hayatına dayanmaktadır (bkz. Şekil 2). Arkadaşı Boykin'in sanatçı olarak adlandırılmadığını, ona 'temizlikçi' olarak hitap edildiğini söyleyen Hayden, bu resmin bir çeşit protesto resmi olduğunu belirtmiştir (Smithsonian American Art Museum, t.y.).

Şekil 2. Resim Yapan Temizlikçi, P. Hayden, 1930.

4.3. Archibald John Motley Jr. (1891-1981)

Motley, en iyi şekilde beyaz egemen sanat dünyasında melez bir kimlik olarak tanımlanabilir. Motley, Harlem Rönesansı, Yeni Siyahi Hareket ve bunları takip eden Sivil Haklar Hareketi'nin bir üyesi olarak, yirminci yüzyılda ortaya çıkan Afro-Amerikan kimliği ve kültürü, insani ve sivil haklar gibi konuların üzerinde durmuştur. Motley'in hikâyesi, mulattolar, kuadronlar, kreyoller ve zenciler olarak birbirlerinden sosyal olarak ayrılmadan ve Afro-Amerikalıların gelişimini tanımlayacak olan kolektif siyahi sosyal, kültürel ve politik kimliğin oluşumuna işaret eder (Harrison, t.y., s. 3).

Englewood'lu sanatçı, yaratıcı üretimine portre ile başlamıştır. Motley'nin modellerini Afrikalı insanlardan seçip, onları gözlemlemesi ve bu gözlemlerini portrelerine aktarması esasında kendi melez kimliğinin detaylı bir şekilde incelemesidir. Motley daha sonra Şikago'da Black Belt bölgesindeki sokak ve gece hayatını gözlemleyerek burada bulunduğu hareketli kültürel yaşamdan, çok sayıda caz, kabare ve gece kulüpleri ve dans salonlarından ilham alarak bunları resimlerine aktarmaya başlamıştır (Harrison, t.y., s. 4-5). Motley'nin kentsel sahneleri, beyazların yaşadığı bir mahallede yaşayan bir melez olarak içinde yaşadığı topluluğu betimlemektedir. Motley, bu sahnelerde Blues estetiğini geliştirerek, yenilikçi avangard teknikleri, dışavurumcu renk kullanımı ve Chicago'da ve Paris'te gördüğü Afro-Amerikan

stilizasyonunu ve Afro-diasporik³ kültürü benimsemiştir. Dikkat çekici bir şekilde, Motley'nin gözlemlediği şey, bu büyüyen siyah topluluğun Şikago'nun modernliğini nasıl yeniden şekillendirdiğidir (Arabından Kesson, 2016, s. 3).

Motley resimlerinde, özellikle gece sahnelerindeki insan figürleri soyutlaştırarak renk kullanımında siyah ve koyu mavilere karşı parlak pembeler, sarılar ve kırmızılar ile renk kontrastları oluşturmuştur. Motley'nin *Black Belt* isimli resmi bu döneme ait olan önemli eserleri arasında gösterilebilir (bkz. Şekil 3).

Şekil 3. *Black Belt*, A. J. Motley, Jr. 1934.

4.4. Loïs Mailou Jones (1905-1998)

Loïs Mailou Jones ve Afro-Amerikalı sanatçıların arasında ikonik bir figürdür. Jones bir öğretmen olarak, sadece titizliği ve öğrencilere verdiği teşvik için değil, aynı zamanda siyahiler ve kadın sanatçılar için elverişsiz olan bir dönemde sebat örneği olarak da etkili bir karakter olmuştur. Jones'un eklektik ve akademik çalışmaları, yaklaşık 70 yıl süren kariyerinde, izlenimci manzaralardan politik alegorilere ve Afrika heykellerinin kübik tasvirlerinden gerçekçi portrelere kadar uzanır. Boston'da Sanat ve Tasarım Bölümü'nden mezun olduktan sonra, N.C. Sedalia'daki Palmer Memorial Enstitüsü'nde sanat eğitimi veren Jones, 1930'da Howard Üniversitesi Fakültesi'ne katılmıştır. Ertesi yıl, eserleri Washington'daki Corcoran Sanat Galerisi'nin

³ TDK'da "kopmuş parça" olarak tanımlanan diaspora, çok uzun bir zamandan beri bir kavim, ulus veya inanç mensuplarının ana yurtlarından koparak başka yerlerde azınlık olarak yaşamalarıdır. Sözcük hem kopma eylemini hem de kopuk azınlık olarak yaşayan kimseleri ifade eder.

bienal sergisine dahil edilmiştir. 1934 yılında Kolombiya Üniversitesi'ndeki bir yaz etkinliğine katıldığında, Harlem'in kültürel yaşamından etkilenmiş ve en iyi bilinen resimlerinin merkezinde olan Afrika maskelerini incelemeye başlamıştır. 1937'de Avrupa'ya seyahat etmek için burs kazanmıştır. Bir yıl Paris'te çalışmış ve 1938'de, en çok sergilenen eserlerinden modernist tarzda üretilmiş beş Afrika maskesinin resmi olan *Fetişler (Les Fetiches)* adlı eserini ortaya koymuştur (bkz. Şekil 4). Bu eser, Afro-Amerikan öz kimliğinin bir amblemi haline gelmiştir (Cotter, 1998).

Şekil 4. *Fetişler*, L. M. Jones, 1938.

4.5. Malvin Gray Johnson (1896-1934)

Malvin Gray Johnson'un erken resim tarzının klasisizmi, Ulusal Akademi'de okurken Afrika heykel sanatı, Kübizm ve Cezanne'nın Post-İzlenimciliği ile tanıştığına değişmiştir. Cezanne'nın formları temel geometrik şekillere ve renk alanlarına indirgemesinden esinlenen Johnson, bunları eserinde renk ve ışığı kullanarak denemeye başlamıştır. Sadeleştirilmiş biçimleri, basitleştirilmiş formları, rengin canlılığını, Afrika görüntülerini ve estetiğini düzlemsel bir kompozisyona dâhil etmesiyle karakterize edilen tarzı, *Sembolik Soyutlama (Symbolic Abstraction)* olarak tanımlanmıştır. 1930'larda Afro-Amerikan Sanatına önem vermeyen birçok müze ve galeri, Johnson'un ölümünden

kısa bir süre sonra Johnson'un çalışmalarını kaybetmiştir. Bugün sadece Johnson'dan geriye kalan altmış eserin olduğu bilinmektedir. 1928'de Johnson'un en iyi bilinen eseri *Swing Low, Sweet Chariot*, Harmon Vakfı'nın yıllık sergisinde birincilik ödülü almış ve basın tarafından *siyahi sanatçının Amerikan kültürüne belirgin biçimde katkıda bulunma potansiyelinin olduğuna dair bir kanıt* olduğunu belirtilerek onurlandırılmıştır (bkz. Şekil 5) (The Johnson Collection, t.y.).

Şekil 5. *Swing Low, Sweet Chariot*, M. G. Johnson, 1929.

4.6. Aaron Douglas (1899-1979)

Otuz yıllık bir kariyere sahip olan Aaron Douglas, 1920'lerde modernizmin başlarında yeteneği ve Harlem Rönesansı'ndaki görsel sanatçılara liderlik etmesi ile bilinir (Earle, 2007, s. 9). Ressam, illüstratör ve eğitimci olan Douglas, Afrika sanatını çalışmalarına dahil eden ilk Afro-Amerikan sanatçıdır (Kirschke, 1995, s. 12). Douglas her ne kadar siyahi işçi sınıfını resmetse de kendisi dönemin entelektüelleri ve siyasi liderleriyle ilişkileri olmuş ve onların kitaplarını resimlemiş elit bir isimdir. Douglas, sanatsal kariyerindeki başarısını sadece yeteneği ve yaratıcılığına değil aynı zamanda dönemin üç kilit adamı Charles S. Johnson, Winold Reiss ve W.E.B. Du Bois'e borçludur. Her biri Douglas'un üzerinde özgüven, artistik tarz ve etnisite bilinci olmak üzere farklı etkiler bırakmıştır (Kirschke, 1995, s. 14).

Douglas'ın en önemli eserlerinden bazıları taşınabilir, bazıları doğrudan duvarlara boyanmış, bazıları ise Afro-Amerikan tarihi ve çağdaş yaşamın öznelere gösteren büyük boyutlu duvar resimleridir. Kölelik, kurtuluş, Büyük Göç, Afro-Amerikalıların kentlerin, ekonominin ve kültürün büyümesine katkısı gibi konuları betimleyen Douglas, duvar resimlerinde Mısır duvar resmi ve Fildişi Sahili (*Ivory Coast*) heykel sanatından etkilenmiştir. Douglas, 1920'lerin sonunda Harlem'de özel konutlar ve kamu binaları için duvar resimleri hazırlamıştır. 1934 yılında New York Halk Kütüphanesi Harlem şubesi için yaptığı *Siyahi Yaşamın Görüntüleri* (*Aspects of Negro Life*) serisi en ünlü eserleri arasında yer alır. Resimde, Afrikalıların köle ticareti yoluyla Amerika'ya nasıl getirildiğinin ve özgürlükleri için mücadele etmelerinin hikâyesini anlatır (bkz. Şekil 6) (Spencer Museum of Art, t.y.).

Şekil 6. *Siyahi yaşamın görüntüleri: Kölelikten yeniden yapılanmaya*, A. Douglas, 1934.

4.7. Hale Woodruff (1900-1980)

1900 yılında Cairo, Illionis doğumlu Hale Woodruff, Atlanta Üniversitesi'nde öğretim üyeliği yapmış olan grafiker, tasarımcı ve ressamdır. Yerel sanat yarışmalarındaki başarıları ve sergileri ile Woodruff'un çalışmaları giderek daha popüler hale gelmiştir. Woodruff, 1928'de Indianapolis'teki destekçilerin mali desteğiyle Paris, Fransa'ya gitmiştir. Paris'teyken Afrika sanatının yirminci yüzyıl modern sanatına olan etkisini araştırmıştır. Indiana'nın Indianapolis kentindeki Herron Sanat Enstitüsü'nde okumuştur. Woodruff'ın ilk çalışmaları 1920'lerin sonunda ve 1930'ların başında Fransa'da yaşarken Kübizmden etkilendiğini gösterir. Diğer birçok Afro-Amerikalı sanatçı gibi, Woodruff da birlikte çalıştığı Diego Rivera gibi Meksikalı duvar resimcilerinden ilham almış, kariyeri boyunca 'The Amistad mutiny', 'The negro in California history', 'Art of the negro' isimli üç duvar resmi dizisini tamamlamıştır (Dunkley, 2006). Woodruff'ın *Amistad'daki İsyân* (*The Mutiny on the Amistad*) isimli canlı

renklere sahip, figüratif resmi sosyal gerçekçiliği en iyi temsil eden eserlerdendir (bkz. Şekil 7) (Mallonee, 2015).

Şekil 7. *Amistad'daki İsyân*, H. Woodruff, 1939.

4.8. William H. Johnson (1901-1970)

William H. Johnson, sanat eğitimini Harlem Rönesansı sırasında New York'taki Ulusal Tasarım Akademisi'nde almıştır. Kendi neslinin birçok Afro-Amerikalı sanatçısı gibi, daha kapsamlı bir eğitim almak ve belki de Amerika'daki ırkçılıktan kaçmak için Paris'e ve Fransa'nın diğer bölgelerine 1926-1929'da yıllarında seyahat etmiş ve oralarda çalışmıştır. Johnson gravür, yağ, suluboya, karakalem ve mürekkep ve serigrafi olmak üzere çeşitli ortamlarda eserler üretmiştir. Çuval bezi, kontrplak ve gazete gibi mevcut materyalleri sık sık kullanarak üzerlerine resimler ve baskılar yapmıştır. Johnson'ın ilk resimlerini, Paris'teyken tanıştığı Afro-Amerikalı peyzaj sanatçısı olan Henry Ossawa Tanner'dan etkileneceği yaptığı manzaralar, kariyerinin başlarında oluşturmaktadır. Johnson, 1930'larda İskandinavya, Avrupa ve Kuzey Afrika'ya gitmiştir. 1938'de Amerika'ya döndüğünde, Johnson, bilinçli olarak yalnızca Afro-Amerikalı konu olarak seçmiş ve Smithsonian Amerikan Sanat Müzesi'ne göre *çarpıcı, güzel, halk sanatı sadeliği ile karakterize edilen eserler* üretmek için tarzını değiştirmiştir. Çalışmalarında modernist bir üslupla, özellikle Douglas ve Jones'un ustalıklarını kamladıkları primitif bir tarz kullanmaya başlamıştır. Johnson'ın 1938'de başlayan ve 40'lı yılların tamamını kapsayan çalışmaları Harlem Rönesansı'nda yaygın olan estetik anlayışla yapılan çalışmalarlardır. Johnson'ın cesur ana renklere ve geniş yüzeylere sahip olan eserleri, Afro-Amerikan kırsal kesim tasvirlerinin yanı sıra Marian Anderson, George Washington Carver ve Booker T. Washington gibi tarihi figürleri de içermektedir.

Zincir Çetesi (*Chain Gang*) isimli resminde erkeklerin

siyah-beyaz kıyafetleri, Güney'deki ceza sistemi olan zorunlu işçi statüsünü ifade eder (bkz. Şekil 8). Resmin sol tarafındaki iki adam, siyam ikizlerine benzemektedir, gövdeleri birleşik bu figürler izleyiciye ortak yaşamı hatırlatır. Johnson'ın resmi, birlikte çalışmanın ve birbirine bağımlı olmanın, 1940'lı yıllarda güneyde yaygın olan ve bugün ABD'de siyahi yaşamın acı bir gerçeği olmaya devam eden kitlesel hapisten kurtulmak için şart olduğunu gösterir. Johnson'ın imzası olarak kullandığı mavi renk, erkeklerin emek üretmek için bağlı oldukları araçlarda görülür. Her erkeğin ayak bileklerinin etrafındaki zincirleri temsil etmek için mavi bir gölge de kullanılmıştır. Arka plandaki canlı manzara ve Johnson'ın mavi pigment kullanımı, bu adamların durumunun vahametini en aza indirir. Elleri ve ayaklarının büyük olarak tasvir edilmesi sahip oldukları gücü temsil eder (Abri Art and Culture, t.y.).

Şekil 8. *Zincir Çetesi*, W. H. Johnson, 1939.

4.9. Beuford Delaney (1901-1979)

1929'da Harlem Rönesansı'nın enerjisi, Knoxville, Tennessee ve Boston'da eğitim almış olan Beuford Delaney'i New York'a çekmiştir. 1940'lı yılların ortalarında, Henry Miller ve James Baldwin'le yakın arkadaşlıklar kurmuş ve W. E. B. Du Bois ve Duke Ellington gibi Afro-Amerikalı tanınmış kişilerin pastel portreleriyle geniş çapta tanınırlık kazanmıştır. Delaney, temsilden soyutlamaya kadar uzanan resimlerine içindeki bitmez tükenmez insanlık sevgisini aktarmıştır. Delaney, resimlerine konu olarak New York şehir sahnelerini

seçmiştir. *Parktaki Ateş* (*Can Fire in the Park*) isimli resminde birkaç Afro-Amerikalı erkek ateşin çevresinde toplanmıştır (Bakınız Şekil 9). Bu modern resim yalnızca 1929'dan sonraki Depresyon yıllarının değil, aynı zamanda burada temsili olarak gösterilen Afro-Amerikalıların uzun zamandır yaşadığı ayrımcılığın izlerini de taşımaktadır. Sol alt ve sağ üstte, sokak işaretleri gösteren nesnelere ayrıca tenhaliğe veya kalabalığa işaret eden oklar olarak da işlev görür. Sade konusuna rağmen, sahne enerji ile doludur. Delaney, şematik bir şekilde desen keskin saf renkteki boyaları yoğun olarak uygulamıştır. Erken akademik eğitiminin mutlak gerçekçiliğinden vazgeçen Delaney, müzikal ritimlere olan aşkı ve doğaçlama renk kullanımına dayanan lirik bir anlatıma sahip etkileyici bir stil geliştirmiştir. Delaney'in 1940'lardaki tarzıyla ortaya koyduğu *Parktaki ateş* (*Can Fire in Park*) gibi eserleri, temsil ve soyutlama arasında gidip gelir (bkz. Şekil 9) (Smithsonian American Art Museum, t.y.).

Şekil 9. *Parktaki Ateş*, B. Delaney, 1946.

4.10. Jacob Lawrence

7 Eylül 1917'de Atlantic City'de doğan Lawrence ve ailesi 13 yaşındayken New York'a taşınmış, orada Harlem Rönesansı'na tanık olmuş ve içindeki resim için sevgisini keşfetmiştir. Heykeltıraş Augusta Savage ve Charles Alston da dâhil olmak üzere tanınmış siyahi sanatçılarla birlikte aynı ortamda çalışma şansı yakalamıştır. Lawrence, Harlem'in sokaklarından ve mahalle yaşamından ilham alarak kendine özgü parlak renkler, keskin çizgiler ve soyut şekillerle bu mekânları resmetmiştir (Diamond, 2017).

Lawrance, Büyük Göç sırasında milyonlarca Afro-Amerikalı ile birlikte Kuzey'e göç eden göçmen bir ailenin çocuğudur. Büyük Göç Lawrance'a coğrafi avantajlar sağladıysa da, onu sanat yapmaya teşvik eden Harlem Rönesansı'nın merkezi olan Harlem olmuştur. 1934 yılında ilk sanat derslerine giren Lawrance yirmi üç yaşındayken siyahi tarihin önemli isimleri ve olaylarıyla ilgili beş anlatı dizisini tamamlamıştır. Bu destansı anlatıları güçlü biçimde doğrudan görüntülere aktarmak için canlı desenler ve renk blokları ve basitleştirilmiş, açısız figürler ile formlar oluşturmuştur. Mahalle yaşamından, siyahi işçilerin yaşamlarına ve Sivil Haklar Hareketi'ne kadar değişen konulara uygulanan bu tarz, kariyeri boyunca yaptığı çalışmalarını tanımlamaktadır. 1940-1941 yılları arasında II. Dünya Savaşı, Harlem siyahi güneylileri içine çekmeye devam ederken, Jacob Lawrence çalışmak ve resim yapmakla meşgul olmuştur. Afro-Amerikan tarihinin kahramanlarını ve olaylarını tasvir ettiği beş anlatı dizisinden biri üzerinde çalışmıştır. Çalışmaya başlamadan önce aylarını kütüphanede geçirmiş ve bu kitlesel göçü araştırmıştır. Ayrıca ailesinden ve komşularından Kuzey'e yolculuklarının hikâyelerini dinlemiştir. Ve 60 adet resimden oluşan *Büyük Göç Serisi*'ni (*Great Migration Series*) oluşturan 60 ayrı tabloya açıklama olarak kısa öyküler içeren metinler yazmıştır. Lawrance, serinin bir bütün olmasını istediği için bütün resimlerde karıştırmadan, saf haliyle bıraktığı sarı, yeşil ve mavi renklerini kullanmıştır (bkz. Şekil 10). Lawrance bu seriyi *60 çalışma değil, bir çalışma olarak düşündüğünü* söylemiştir (MOMA Learning, t.y.).

Şekil 10. *Göç ivme kazandı*, J. Lawrence, 1941.

5. Sonuç

20. yüzyılın başlarından itibaren bilinçlenen Afro-Amerikalılar hak ve özgürlüklerini kazanmak amacıyla gerek siyasi gerek hukuki gerekse de entelektüel alanlarda, kendilerini ifade edebilmenin yollarını aramışlardır. Fakat içlerinde en iyi bilinen ve belki de en etkili ifade yolu sanat olmuştur. Sanatın gücü beyazları Harlem'e çekerek siyahileri ve beyazları ayıran engelleri kaldırmış etnik kimlikler arası bağlantıları geliştirmiştir. Harlem Rönesansı boyunca Harlem kenti, önemli entelektüel isimlere ve olağanüstü yeteneklere sahip Afro-Amerikan sanatçılara, kültürel uyanışın sembolik başkenti olarak hizmet etmiştir. Yüzyıllardır sömürülen, kültürel asimilasyona uğratılan toplumlardan biri olan Afrikalılar aslında bir bardak suya dökülen bir damla mürekkebin suyun rengini değiştirmesi gibi içinde buldukları toplumu da değişime uğratmıştır. Harlem Rönesansı'nın sanatçıları, Afro-Amerikan kültürünü dönüşüme uğratarak Amerikan kültürünü de geniş ölçüde etkilemiştir. Bu hareket yeni sanatçılara ve siyahi aydınlara ilham vermiş ve etkisi sadece Amerika ile sınırlı kalmayarak dünyanın pek çok farklı bölgesinde sanatsal uyanışları tetiklemiştir. Afrika sanatından ve kültüründen beslenerek Afrika estetiğini eserlerine uygulayan Afro-Amerikan sanatçılar beyaz egemen sanat dünyasında Afrika sanatının bir kaynak olarak kullanılmasına olanak sağlamışlardır. Dahası, bu hareketin Amerikan toplumunda ve sanatında eşitlik yolunu açtığı söylenebilir.

Kaynakça

- Abri Art and Culture. (t.y.). *Remembering William H. Johnson: A Forgotten Harlem Renaissance artist*. Retrieved from: <https://abriartandculture.wordpress.com/art/remembering-william-h-johnson/>
- Arabından Kesson, A. (2016). Rewriting the modern: New perspectives on Romare Bearden and Archibald Motley. *Journal of American Studies*, 50(1), 1-5. doi:10.1017/S0021875815001954
- Azmi, M. N. L., Chelihi, R. K., and Nouri, K. (2018). Art as a vehicle for social change: The Harlem Renaissance. *KnE Social Sciences*, 3(4), 575-585. doi: 10.18502/kss.v3i4.1967
- Buck, C. (2010). Harlem Renaissance. *Encyclopedia of African American History*. Alexander, L. M.- Rucker, W. C. (Ed.), Santa Barbara, CA: ABC-CLIO, 3, 795-799.

- Calo, M.A. (1999). African American art and critical discourse between world wars. *American Quarterly*, 51, 580-621, doi:10.1353/aq.1999.0037
- _____. (2007). *Distinction and denial: Race, nation, and the critical construction of the African American artist, 1920-40*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Cotter, H. (1998, 13 June). Lois Mailou Jones, 92, painter and teacher. *New York Times*.s.10. Retrieved from: <https://www.nytimes.com/1998/06/13/arts/lois-mailou-jones-92-painter-and-teacher.html>
- Delaney, B. (1946). *Parktaki ateş* [Tuval üzerine yağlıboya]. Smithsonian Amerikan Sanat Müzesi, Washington. Erişim adresi: <http://lesamisdebeauforddelaney.blogspot.com/2017/08/>
- Delgado-Tall, S. (2001). The New Negro Movement and the African heritage in A Pan-Africanist perspective. *Journal of Black Studies*, 31(3), 288-310. <https://doi.org/10.1177/002193470103100304>
- Diamond, A. (2017, 5 September). Why the works of visionary artist Jacob Lawrence still resonate a century after his birth. *Smithsonian Magazine*. Retrieved from: <https://www.smithsonianmag.com/smithsonian-institution/why-works-visionary-artist-jacob-lawrence-still-resonate-century-after-his-birth-180964706/>
- Douglas, A. (1934). *Siyahi yaşamın görüntüleri: Kölelikten yeniden yapılmaya* [Tuval üzerine yağlıboya]. New York Halk Kütüphanesi, New York. Erişim adresi: https://leilaibrahim.files.wordpress.com/2013/08/anl_slavery.jpg
- Earle, S. (2007). Harlem, modernism, and beyond: Aaron Douglas and his role in art/history. In Earle, S. (Ed.), *Aaron Douglas: African American modernist*, (p. 5-52) 1st edition, USA: Yale University Press.
- Edis, Z. (2015). *Lorraine Hansberry'nin A Raisin in the Sun adlı eserine olgucu bir yaklaşım*. (Yayınlanmamış doktora tezi). Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.
- Harrison, B. C. (t.y.). *The black creole vision of Archibald J. Motley Jr.: Hybrid identity and new negro consciousness*. Erişim Adresi: https://www.academia.edu/35081247/The_Black_Creole_Vision_of_Archibald_J._Motley_Jr._Hybrid_Identity_and_New_Negro_Consciousness
- _____. (2003). *Racialization, representation, and resistance: Black visual artists and the production of alterity* (Doctoral dissertation), the University of Texas at Austin.
- Hayden, P. (1930). *Resim yapan temizlikçi* [Tuval üzerine yağlıboya]. Smithsonian Amerikan Sanat Müzesi, Washington. Erişim adresi: <https://www.orlandoweekly.com/orlando/paintings-in-two-new-exhibitions-at-winter-parks-cfam-connect-labor-leisure-and-the-production-of-art/Content?oid=26016109>
- Johnson, M. G. (1929). *Sweet low, sweet chariot* [Tuval üzerine yağlıboya]. Studio Museum in Harlem, New York. Erişim adresi: <https://enjoyingmusicathome.wordpress.com/2017/03/19/swing-low-sweet-chariot/>
- Johnson, W. H. (1939). *Zincir çetesi* [Kontraplak üzerine yağlıboya]. Smithsonian Amerikan Sanat Müzesi, Washington. Erişim adresi: https://abriartandculture.files.wordpress.com/2014/08/chain_gang_johnson.jpg
- Jones, L. M. (1938). *Fetişler* [Keten üzerine yağlıboya]. Smithsonian Amerikan Sanat Müzesi, Washington. Erişim adresi: <https://hrnazericlana.weebly.com/lois-mailou-jones.html>
- Kirschke, A. H. (1995). *Aaron Douglas: Art, race, and the Harlem Renaissance* (2nd edition). USA: University Press of Mississippi.
- Lawrance, J. (1941). *Göç ivme kazandı* [Sunta üzerine tempera]. Smithsonian Amerikan Sanat Müzesi, Washington. Erişim adresi: https://www.moma.org/learn/moma_learning/jacob-lawrence-migration-series-1940-41/
- Library of Congress. (t.y.). *The Harlem Renaissance, teacher's guide primary source set*. Erişim adresi: http://www.loc.gov/teachers/classroommaterials/primarysourcesets/harlem-renaissance/pdf/teacher_guide.pdf
- Mallonee, L.C. (2015, 7 January). Hale Woodruff's vibrant murals immortalize African-American history. *Hyperallergic*. Retrieved from: <https://hyperallergic.com/172987/hale-woodruffs-vibrant-murals-immortalize-african-american-history/>
- Maru, M.G. (2012). Harlem Renaissance: A Glance on its rise, movement and figures. *E-CLUE Journal of English Culture, Language, Literature, and Education*, 6(1), 1409-1419.
- Mızrak, B. (2017). Amerika'da ayrımcı politikalar ve siyahi mücadele tarihi. *İHH, İnsani ve Sosyal Araştırma Merkezi*, Araştırma 33, 1-25. Erişim adresi: https://insamer.com/rsm/icerik/dosya/dosya_542.pdf
- MOMA Learning. (t.y.). *Jacob Lawrence: painter of black history and life*. Erişim adresi: https://www.moma.org/learn/moma_learning/jacob-lawrence-migration-series-1940-41/
- Motley Jr, A. J. (1934). *Black Belt* [Tuval üzerine yağlıboya]. 83.8 x 102.9 cm, Hampton Üniversitesi Müzesi Koleksiyonu, Hampton, VA. Erişim adresi: <https://alchetrn.com/Archibald-Motley#->
- Rampersad, A. (2002). The Book that launched the Harlem

- Renaissance. *The Journal of Blacks in Higher Education*, (38), 87-91.
- Ramsden, K. (2002). The New Negro: A Study of the changing social, economic and political status of the African-American in the early 20th century. *Bulletin of Universities and Institutes*, 14(4), 49-63.
- Rau, Dana Meachen. (2005). *The Harlem Renaissance, we the people: Industrial America*. 1st edition, Minneapolis, MN, United States: Compass Point Books.
- Reiss, W. (1925). *Harlem kızı* [Karakalem, kömür, mukavva üzerine pastel]. Kolombiya Üniversitesi, Sanat ve Arkeoloji Müzesi, New York. Erişim adresi: <https://www.widewalls.ch/harlem-renaissance-exhibition-columbus-museum-art/>
- Smithsonian American Art Museum. (t.y.). *Beauford Delaney*. Erişim adresi: <https://americanart.si.edu/artist/beauford-delaney-1186>
- Smithsonian American Art Museum. (t.y.). *Palmer Hayden*. Erişim adresi: <https://americanart.si.edu/artist/palmer-hayden-2130>
- Spencer Museum of Art. (t.y.). *Aaron Douglas teacher resource*. The University of Kansas. Erişim adresi: http://www.aarondouglas.ku.edu/resources/teacher_resource.pdf
- Stewart, J.C. (1993). Winold Reiss as a portraitist. *Queen City Heritage: The Journal of Cincinnati Historical Society*, 51(2/3), 3-19. Erişim adresi: <http://library.cincymuseum.org/topics/u/les/unionterminal/win-003.pdf>
- Taylor, P. (2010), Black aesthetics. *Philosophy Compass*, 5, 1-15. doi:10.1111/j.1747-9991.2009.00263.x
- The Johnson Collection. (t.y.). *Johnson, Malvin Gray (1896–1934)*. Erişim adresi: <http://thejohnsoncollection.org/malvin-johnson/>
- The Oklahoma City Museum of Art. (t.y.). *Harlem Renaissance*. Erişim adresi: http://www.okcmoa.com/wp-content/uploads/Harlem_Docent_Educator_Resource_Guide_web.pdf
- Thompson, I. (2015). African American creative arts: Dance, literature, music, theater and visual art from slavery through the Harlem Renaissance. *International Journal of Humanities and Social Science*, 5(1), 71-80.
- Woodruff, H. (1939). *Amistad'daki isyan* [Tuval üzerine yağlıboya]. Talladega Üniversitesi, Savery Kütüphanesi Koleksiyonu, Talladega, AL. Erişim adresi: <https://research.steinhardt.nyu.edu/80wse/gallery/2013/07/risingup>